

En blick på adertonhundralets realism och
nittonhundralets socialistiska realism i några
ryska skönlitterära verk.

af Erik Jonsson

Senast rättadt 10 september 2003

Erik Jonsson: En blick på adertonhundralets realism och nittonhundralets socialistiska realism i några ryska skönlitterära verk.

Detta dokument är ursprungligen utfördt såsom pliktuppgift inom kurs i rysk litteraturhistoria vid Slaviska institutionen, Lunds universitet, vårterminen 1995. För första gången offentliggjordt på Internätet/Världsväfven (WWW) i januari 1998.

Copyright © 1998–2002 Erik Jonsson
Detta dokument kan hämtas ifrån

- <http://www.geocities.com/generaldepoten/realuphtml.html>

Andra texter, som äro läsvärda i anslutning till detta dokument:

- <http://www.geocities.com/generaldepoten/dhm/index.html>
- <http://www.geocities.com/generaldepoten/ngt/index.html>
- <http://www.geocities.com/generaldepoten/olg/index.html>
- <http://www.geocities.com/generaldepoten/onegin/index.html>
- <http://www.geocities.com/generaldepoten/rkst/index.html>
- <http://www.geocities.com/generaldepoten/ron/index.html>
- <http://www.geocities.com/generaldepoten/rudin/index.html>
- <http://www.geocities.com/generaldepoten/sto/index.html>
- <http://www.geocities.com/generaldepoten/thm/index.html>
- <http://www.geocities.com/generaldepoten/vb52/index.html>
- <http://www.geocities.com/generaldepoten/vkt/index.html>

Innehåll

1 Om uppgiften och dess lösande.	3
2 Adertonhundralets realism.	5
2.1 Bakgrund.	5
2.2 Ivan Gontjarov och <i>Oblomov</i>	9
3 Den socialistiska realismen.	14
3.1 Bakgrund.	14
3.2 Aleksandr Serafimovitj och <i>Järnströmmen</i>	18
4 Sammanställning.	22
5 Litteraturförteckning.	29
5.1 Skönlitteratur.	29
5.2 Öfrigt läsestoff.	31

1

Om uppgiften och dess lösande.

Den uppgift, som skulle lösas, var en jämförelse mellan adertonhundralets realism i Ryssland och nittonhundralets socialistiska realism i Sovjetunionen. Realismen är ett stort ämne, om än man inskränker den till Ryssland på 1800-talet eller 1900-talet, och vi måste begränsa ämnet. Adertonhundralets realism behandla vi med afseende på anknytningar till det verk ifrån denna tid, vi valt att läsa. Nittonhundralets socialistiska realism behandlas endast med afseende på tiden fram till den s.k. tövädersperioden, om ock den i någon mån skulle ha fortlevat äfven efter 1950-talets mitt; frågan om dess afgränsning i tiden dryftas i den avslutande sammanställningen.

För att inom detta skriftstyckes påbjudna omfång bereda utrymme till att skriva något som helst eget utöfver referat och anföringar, ha vi afstått ifrån lejonparten utaf de citat, vi eljest med största förtjusning hade infogat i brödtexten; vi hänvisa af samma skäl sällan till källornas särskilda textställen annat än genom noter. När noterna upptaga författarnamn utan verktitel, torde verket sökas i litteraturförteckningen. Det är många poster i litteraturförteckningen, som icke äro upptagna i några noter eller omnämnda i brödtexten; dervid rör det sig om skrifter, som icke alltid ha omedelbar anknytning till texten, men likväl på något sätt bidragit till bakgrunden.

Hvad beträffar de tu utvalda skönlitterära verken, är det i hufvudsak våra samlade intryck af dem, vi redovisa, så att vi merendels afstå ifrån omedelbara hänvisningar till enskilda textställen. Den intresserade anbefalla vi varmt läsning af bägge romaner.

Vi ha valt att låta de bägge litteraturer företrädas af GONTJAROVs *Oblomov* (*Обломов*) och SERAFIMOVITJS *Järnströmmen* (*Железный поток*). Skälet dertill är enkelt: vi ha läst dem tidigare och veta, att bägge äro skönlitteratur i ordets bästa bemärkelse, så att de tåla flerfaldigt upprepade läsningar utan att uttråka läsaren. Oafsett om skönlitteraturen skall betraktas såsom läromedel eller såsom förströelse, är det vår bestämda uppfattning, att den skall ha något slags underhåll-

ningsvärde för att förtjäna uppmärksamhet. Hvarje läsare tager till sig ett verk på sitt eget sätt; han silar mer eller mindre medvetet bort derur det, som ej berör honom (det finnes verk, hvaraf intet återstår, sedan det oönskade bortsilats), medan han deri inläser sådant, författaren kanske icke afsett, men läsaren gärna vill finna i texten. DOBROLJUBOVs läsning af *Oblomov* är kanhända ett exempel häruppå — se härom i afsnittet om GONTJAROVs *Oblomov*. Litteraturförteckningen till denna uppgift är sammanställd med tanke derpå, att vi inom ramarne för en kurs skulle kunna egna oss en smula åt fri läsning utan att behöfva bortsålla alltför mycket af det lästa.

I det följande behandlas adertonhundratalets realism med anknytning till GONTJAROVs *Oblomov* och nittonhundratalets socialistiska realism med anknytning till SERAFIMOVITJS *Järnströmmen* fördelade på hvardera tu afsnitt: ett om bakgrunden i samhällsförhållanden och litterära strömningar, ett om våra egna intryck af respektive roman. Detta innebär icke, att framställningen är fullkomligt jämnlöpande, så att hvarje enskildhet, som beaktats beträffande den ena realismen, erhållit motsvarande utrymme vid redogörelsen för den andra. Tvärtemot har det, som omedelbart fallit oss i ögonen, fått styra hvad, som skulle beaktas eller bortses ifrån ifråga om den ena eller andra tidsåldern. Intrycken sammanställas i ett femte afsnitt; om det öfver hufvud kan bli fråga om någon jämförelse, skall den således sökas der.

2

Adertonhundralets realism.

2.1 Bakgrund.

Lifegenskapen i Ryssland under adertonhundralets förra hälft utgjorde en betydande hämsko på rikets utveckling; efterblifvenheten kom tydligt i dagen bl.a. genom den ryska krigsmaktens oduglighet i Krimkriget.¹ Såväl de lifegne som deras herrar saknade på grundval af denna ordning driffjädrar till att utveckla landtbruk, handverk och andra näringar, ty de lifegne skulle ej ha kommit i åtnjutande af en sådan utvecklings frukter, och herremännen behöfde den icke för att fortsatt lefva godt, så länge deras underlydande „själar“ trälade för dem; lifegenskapen främjade således allmän tröghet hos bägge stånden.

Dertill lade den äfven ett annat hinder i vägen för en kapitalistisk utveckling efter västeuropeisk förebild, ty för den, som samlat erforderlig förmögenhet för att grunda ett privat företag och anställa folk, saknades det fri och rörlig arbetskraft att leja.² Fabriker i Ryssland utnyttjade alltsedan de stora kronobruken anlades på PETER den stores tid lifegen arbetskraft.³

Tänkande människor ända upp på högsta ort insågo, att lifegenskapen och ofriheten öfver hufvud borde undanröjas såsom hämmande för såväl hushållning som andlig odling.

Så utgaf t.ex. adelsmannen Alexander RADISTJEV redan under den föregifvet frisinnade kejsarinnan KATARINA den andra sin samhällskritiska s.k. reseskildring *Resa från Petersburg till Moskva*⁴ (*Путешествие из Петербурга в Москву*); under ALEXANDER den förstes till en början reformvänliga regering yttrade själfvaste kejsaren, att lifegenskapen borde afskaffas redan under hans egen rege-

---

¹Plechanov sida 8.

²Plechanov, sidorna 9-10.

³Plechanov sida 9.

⁴Jensen 1908, andra bandet, sidorna 207-210.

ring;⁵ och under NIKOLAJ den förste tillsattes en hemlig utredning om huruledes, lifegenskapen skulle kunna upphävas.⁶

Själfhärskardömet bryderi var dock det, att samtidigt som det insåg nödvändigheten af böndernas frigörelse, var det medvetet om, att dess egen tillvaro hvilade på godsägaradelns stöd, och adelns tillvaro upprätthölls just igenom lifegenskapen.⁷ Bondeförtrycket var emellertid blott en sida af den med enväldet förknippade allmänna ofrihet, som ock utsträckte sig på andra samhällslifvets områden och liksom bondeförtrycket icke utdog med lifegenskapens afskaffande år 1861. Den drabbade äfven herremännen (oaktadt adeln begåfvats med vidsträckta företrädesrättigheter under KATARINA den andra⁸) och de andra stånden, hvilka lika väl som bönderna voro kejsarens undersåtar; så bestraffades t.ex. A. RADISTJEV med förvisning för sin bok.⁹

Särskilt efter upplösandet af dekabristernas sammansvärjning år 1825 blef Rysslands styrelse under NIKOLAJ den förste synnerligen stram med en än strängare censur, som sökte kväfva alla från de officiellt påbjudne hållningarne afvikande meningar,¹⁰ till och med genom rena polisprovokationer emot förmodade åsiktsförbrytare, såsom A. HERZEN skildrar det i sina *Memoirer*.¹¹

Det var emot denna samhällseliga bakgrund, som den ryska skönlitteraturen under adertonhundralets förra hälft blef en samhällstillvänd litteratur, och den ryska litteraturkritiken i ännu högre grad en samhällstillvänd och politisk litteraturkritik.

I detta rike funnos nämligen människor, hvilka sökte efter läror, som skulle visa vägen mot något människovärdigare.¹² Filosoferna HEGEL och FEUERBACH utöfvade jämte de utopiska socialister SAINT-SIMON och FOURIER inflytande på Rysslands revolutionära demokrater under adertonhundralet.

Detta innebar visserligen icke, att den ryska författarkåren utgjordes af t.ex. filosofiska materialister eller utopiska socialister (förmarxistiska kommunister). Alla de, som hamnade i motsatsställning till öfverheten, voro icke ens anhängare af västerländska läror öfver hufvud, ty äfven de tsarvänliga s.k. slavofiler ådrogo sig kejsrerligt misshag p.g.a. sitt svärmande för vissa fornryska folkstyresinrättningar (såsom exempelvis tinget i Novgorod¹³). Det bidrog dock till att göra den ryska skönlitteraturen mycket samhällstillvänd, i synnerhet som några af de namn-

⁵Jensen 1908, tredje bandet, sida 3.

⁶Jensen 1908, tredje bandet, sida 128.

⁷Jensen 1918, sida 135; Plechanov sidorna 11 och 16-17.

⁸Stender-Petersen, tredje bandet, sida 3.

⁹Jensen 1908, andra bandet, sida 212.

¹⁰Jensen 1918, sida 136.

¹¹Herzen: *Memoirer* andra bandet, kapitel 5, sidorna 50-53.

¹²Jensen 1918, sida 141.

¹³Jensen 1908, tredje bandet, sida 126.

kunnigaste litteraturkritikerna själfva voro socialister, och själfva afgränsningen af begreppet „realism“ i litteraturen erhöill ett politiskt innehåll, så att begreppet icke allenast omfattade den litterära stilen utan äfven innehållet och de deri förmedlade hållningar.

Censurens grepp om det offentliga vädrandet af samhällsfrågor tvang nämligen in den politiska debatten på skönlitteraturens fält, hvarest frågorna stundom kunde framställas i inlindade ordalag eller bildlik form och derigenom emellanåt slinka igenom förhandsgranskningen. Detta bruk af skönlitteraturen bidrog tidigt till en förskjutning ifrån poesi till prosa, då den senare med rätta hölls för ett skarpare och ändamålsenligare verktyg, och ur denna prosalitteratur kunde den här behandlade prosarealismen uppspira.

Enbart samhällsförhållandena och några ordkonstnärers lust att skriva prosa utgjorde icke ensamma grundvalarne för den realistiska litteraturen: litteraturkritikens kraf om samhällstillvändhet, samhällskritik och verklighetsnärlighet kommo att sammanföra för öfrigt rätt olikartade författares verk till det, som först kallades *den naturliga skolan* (företrädd af GOGOL) och senare *realismen*.¹⁴ Banerföraren för denna riktning inom litteraturkritiken var Vissarion BJELINSKIJ, som under intryck af olika utländska läror (t.ex. HEGELS idealistiska filosofi) småningom utvecklades i riktning emot den filosofiska materialismen (under intryck af FEUERBACH).¹⁵

BJELINSKIJ verkade som litteraturkritiker under NIKOLAJ den förstes regering och måste till följd deraf p.g.a. den stränga censuren merendels inhölja sina tankar i försiktiga omskrifningar men bidrog likväl till att rikta uppmärksamhet mot sådan litteratur, som i hans ögon främjade framsteg och framåtskridande (t.ex. GOGOLs skrifter); dock lär han aldrig ha frångått uppfattningen, att litteraturen hufvudsakligen skulle uppbäras af konstnärliga värden, men förnekat, att det skulle finnas eller ha funnits en litteratur helt utan andra värden än skönhetsvärden.¹⁶

Liksom GOGOL under 1840-talet följdes af andra realistiska författare, bland annat den för sina i landsflykten skrifna memoarers skull ofvan nämnde HERZEN,¹⁷ kom BJELINSKIJ från 1840-talets slut och under det deruppå följande årtiondet att följas af andra, på samhällstillvändhet ännu hårdare inriktade litteraturkritiker; de namnkunnigaste äro N.G. TJERNYSJEVSKIJ och N.A. DOBROLJUBOV.¹⁸ Liksom BJELINSKIJ var hvarken TJERNYSJEVSKIJ eller DOBROLJUBOV adlig;

¹⁴Stender-Petersen, tredje bandet, sidorna 14-15.

¹⁵Stender-Petersen, tredje bandet, sida 14.

¹⁶Sammastädes.

¹⁷Stender-Petersen, tredje bandet, sidorna 24-25

¹⁸Stender-Petersen, tredje bandet, sida 121.

den förre var läkarson,¹⁹ medan de bägge senare voro prästsöner.²⁰ Tillträdet till bildningens tongifvande kretsar var således under adertonhundralets förra hälft icke längre helt förbehållet de adlige och furstlige, utan det var tvärtemot sådana ur olika ständer med icke-ärfvlig tillhörighet (såsom präste- och köpmannaständerna) komma kulturbärare, hvilka ställde sig i spetsen för tidens framskridnaste litteraturriktning.

År 1855 trycktes TJERNYSJEVSKIJS afhandling *Konstens estetiska förhållande till verkligheten* (*Эстетические отношения искусства к действительности*), hvori han framlade sitt litterära program: att det är själfva lifvet, som är skönt, och att det är återgifvandet af lifvet, som är konstens allmänna särdrag och dess väsen.²¹ TJERNYSJEVSKIJ utvecklade sitt tänkande om lifvet och samhället på grundval af HEGELS dialektik och FEUERBACHS materialism samt SAINT-SIMONS och FOURIERS utopiska socialism;²² han var således socialist, om än han ej var anhängare till den marxistiska af ENGELS *vetenskaplig socialism*²³ benämnda lära, man sedermera förknippat med ordet *socialism*. TJERNYSJEVSKIJ var materialist men icke historisk materialist; man får intrycket, att han helst ville öfverhoppa det kapitalistiska skede i historien, som enligt MARX' och ENGELS' historiska materialism inträffar mellan det feodala och det socialistiska.

TJERNYSJEVSKIJS under hans fångenskap i Peter-Pauls-fästningen skrifna roman *Hvad skall man göra?* (*Что делать?*) kan man läsa såsom ett försök att åskådligt gestalta utopisk-socialistiska tankars förverkligande på rysk botten derigenom, att han skildrar människor, som lefva på ett nytt och friare sätt såväl i hemlifvet som i arbetslifvet; bokens höjdpunkt är kanske hjältinnans dröm om en allt ljusare framtid i glas och aluminium.²⁴

Den utopiska socialismen i FOURIERS tappning gick nämligen bl.a. ut på, att samhället skulle inrättas för att tillfredsställa människornas behof och gifva dem möjlighet att utveckla alla sina naturgifna fallenheter; människorna skulle t.ex. ha möjlighet att växla mellan handens och hjärnans arbete.²⁵ Närbesläktade tankegångar äro mer eller mindre ständigt närvarande i TJERNYSJEVSKIJS roman, som dertill trots det myckna luftandet af äktenskapsfrågor är ett stycke mycket god underhållning och dertill uppmuntrande läsning genom sitt skämtlygne, sin optimistiska ton och sitt förebådande af ljusa utsikter (man betänke, att den skrefs af en man, som satt i fängelse). Icke oväntadt har den genom sin omstörtande benägenhet öfvat betraktligt inflytande på många upproriskt sinnade människor i

¹⁹Nordisk familjebok, tredje bandet, spalt 534.

²⁰Stender-Petersen, tredje bandet, sidorna 24 och 28

²¹Stender-Petersen, tredje bandet, sida 124.

²²Sammastädes.

²³Engels, sida 74.

²⁴Tjernysjevskij, sidorna 371-374.

²⁵Christiansen, sida 52.

Ryssland ifrån „folkliga“ till bolsjeviker och i vårt land t.ex. lär den äfven ha gjort stort intryck på August STRINDBERG.²⁶

DOBROLJUBOV medarbetade liksom TJERNYSJEVSKIJ i tidskriften *Den samtide* (*Современник*) och blef snart den senare skribentens anhängare. Han bekämpade ifrigt tänkandet om konst för konstens egen skull, tolkade gärna de literära verken till stöd för sina egna hållningar i samhällsfrågorna och tog dervid stundom tillfället i akt att taga sådana verk till utgångspunkt för samhällskritiska artiklar. Det är bl.a. derföre, som DOBROLJUBOV är särskilt intressant för oss, sedan vi läst GONTJAROVs roman *Oblomov*, ty DOBROLJUBOV hade denna roman till utgångspunkt för sin uppsats *Что такое обломовщина? (Hvad är oblomoveri?)*.

2.2 Ivan Gontjarov och *Oblomov*.

Ivan GONTJAROV (1812–1891) tillhörde en förmögen köpmannasläkt men tjänstgjorde själf först i finansministeriet, derpå inom censurväsendet (hvarest han blef ledamot af censuröfverstyrelsen) och slutligen såsom redaktör för en officiell tidning.²⁷ Trots denna härkomst ur rikfolk och hans tjänst såsom själfhärskardörets polis på tryckalstrens gebit blef han författare till ett verk, det förmodligen många läsare med oss uppfatta åtminstone delvis såsom icke blott en drift med vissa personlighetsdrag utan såsom kritik af något grundläggande ondt i själfva det dåtida ryska samhället — romanen *Oblomov*, hvilken offentliggjordes i tidskriften *Fädernesländska annaler* (*Отечественные записки*) år 1859.²⁸ En af GONTJAROVs samtida, som sålunda mottog *Oblomov*, var TJERNYSJEVSKIJS lärjunge och vapenbroder N.A. DOBROLJUBOV.

Romanen *Oblomov* fyller i 1958 års svenska utgåfva ifrån Natur och Kultur 444 sidor. Lägge man märke till omfånget! Den är uppdelad i fyra delar. I första delen vaknar den i Petersburg boende godsägaren Ilja OBLOMOV ovanligt tidigt om morgonen (redan vid åttatiden) men hinner trots goda föresatser icke riktigt på allvar stiga upp under förmiddagen; utan han somnar om iklädd morgonrock och först framåt femtiden om eftermiddagen väckes han af sin tjänare SACHAR ur en dröm om sin fridfulla barndomstid på godset Oblomovka. En sådan händelserik dag i OBLOMOVs liv lyckas GONTJAROV tränga in på blotta 141 sidor (!).

I andra delen föreställer författaren för oss OBLOMOVs barndomsvän, tyskättlingen Andrej STOLZ, hvilken förefaller vara tänkt att förkroppsliga ett borgerligt-västligt flitighets- och driftighetsideal såsom motbild till Oblomovgestaltens adligt-ryska tröghet och lättja; vidare få vi liksom OBLOMOV stifta bekantskap med OL-

²⁶Dahlberg: *förordet* i Tjernysjevskij: *Vad bör göras*, sidorna 10-11.

²⁷Tigerstedt, sida 442.

²⁸Dobroljubov, sida 3.

GA, och en kärlekshistoria seglar af någon anledning, som ej så tydligt framgår, upp emellan henne och OBLOMOV.

I tredje delen flyttar Oblomov till Viborgska förstaden, till en värdinna, som är syster till en af de kanaljer, hvilka utnyttja hans loja godtrogenhet till att skinna honom; i pur oföretagsamhet bryter han förbindelserna med OLGA. I fjärde delen gifter sig OLGA med STOLZ, medan OBLOMOV till sin död lefver tillsammans med sin värdinna, Agafja MATVEJEVNA .

Med tanke derpå, att romanens hufvudfigur är en grundligt overksam människa, skulle man kunna tro, att författaren måst uttänja stoffet till det yttersta, för att fylla 444 sidor med ofvan antydda innehåll. Nu är detta icke riktigt så händelsefattigt, som det låter. I första delen, hvori OBLOMOV mest ligger på soffan, gör han det icke ostörtdt; den stackars OBLOMOV får under dagen en rad fridstörande besök af personer, hvilka dermed föreställas oss. Vidare grälar han med tjänaren SACHAR, hvilket ger oss en bild af förhållandet emellan herremannen och hans lifegne betjänt.

Slutligen innehåller denna del talrika hänvisningar till andra omständigheter i OBLOMOVs liv, och OBLOMOVs dröm om den stillsamma barndomen på Oblomovka är mycket belysande i frågan om, huruledes en människa har kunnat blifva så trög. Hela denna första del är ett mästerverk i människokännedom, om man betraktar den uteslutande såsom en ingående skildring af en enstaka människas sinnelag och egenheter. På samma gång, som handlingen i denna del egentligen bara utspelar sig under en enda dag, erbjuder den faktiskt en bild af Ilja OBLOMOVs hela dittillsvarande lif.

I sin uppsats *Что такое обломовщина? (Hvad är oblomoveri?)* konstaterar DOBROLJUBOV, att OBLOMOVs lättja och apati är berättelsens enda driffjäder; men för GONTJAROV funnes, enligt DOBROLJUBOV, intet för tomt och obetydligt rörande OBLOMOV, utan allt skildras lika ingående.²⁹ Detta är visserligen till men för handlingens snabbhet och tröttande för otålmodiga läsare, medger DOBROLJUBOV, men han tillfogar, att man snart börjar lefva med i den skildrade världen och tänker sig själf in i de afbildades belägenhet, så att man förstår, att man i deras ställe icke kunnat handla annorlunda.³⁰

DOBROLJUBOV påpekar, att icke alla författare själfva förklara för läsaren, hvilka som äro de grundläggande tankarne i deras verk;³¹ GONTJAROV, menar han, tillhör det slag af författare, som icke påpracka läsaren sina synpunkter, utan i stället afbilda föremålet för skildringen så noggrannt och sorgfälligt som möjligt i alla de finaste enskildheter och ur alla dess synvinklar, på det att läsaren själf må draga sina egna slutsatser derur.³²

---

²⁹Dobroljubov, sida 8.

³⁰Sammastädes.

³¹Dobroljubov, sida 5.

³²Dobroljubov, sida 7.

DOBROLJUBOV drager mycket riktigt sina egna slutsatser ur romanen *Oblo-mov*. Mer än att vara en karikatyr af en handlingssvag individ ser han den såsom en bild af hela det ryska lifvet och samhället. Ilja OBLOMOV vore, enligt DOBR-OLJUBOV, i själfva verket en lefvande, modern, rysk personlighetstyp och nyckeln till lösandet af många gåtor i det ryska samhället.³³ Han påvisar äfven, att OBLOMOV är en kärntyp i det ryska folket, hvilken flerfaldiga gånger afbildats i litteraturen, såsom i PUSJKINS *Eugen Onegin*, såsom PETJORIN i LERMONTOVS *Vår tids hjälte* m.fl.³⁴ s.k. öfverflödiga människor.

OBLOMOV har sedan barndomen vant sig vid att vara en lätting derigenom, att det alltid funnits någon (lifegen tjänare), som gjort det, han icke själf haft lust att göra, så att om han själf uträttat något, har det tjänat till en treflig förströelse och ej varit af nödtvång.³⁵ Vanan att alltid få sina önskningar uppfyllda beröfvar gossen hvarje föreställning om medlen att nå målen, så att han faller undan för minsta motstånd, minsta kraf, att han skall förlita sig på egna krafter.³⁶

En normal människa, anser DOBROLJUBOV, vill bara göra det, som står i hennes förmåga; i gengäld genomför hon ock det, hon vill.³⁷ Men OBLOMOV är icke van att göra något som helst; följaktligen kan han ej heller bedöma, hvilka af hans önskningar som äro genomförbara, och derföre kan han heller icke, enligt DOBR-OLJUBOV, egentligen vilja någonting på riktigt.³⁸ Hans önskningar utmynna blott och bart i tanken, att „det vore bra, om det eller det gjordes“; derföre tycker han om att dagdrömma och skyr den stund, då drömmen skall omsättas i handling, något han helst öfvervältrar på någon annan.³⁹

OBLOMOV vill, att lifvet skall vara lugnt och sysslolöst; han uppfattar arbete såsom ett straff, menar DOBROLJUBOV.⁴⁰ Men hans overksamhet beror icke allenast derpå, att han blifvit bortskämd i sin barndom, utan äfven derpå, att han funnit allt, han försökt sig på att göra, meninglöst och tråkigt. Han har upphört att läsa böcker, ty de förmådde icke hålla hans uppmärksamhet vid liv; han har upphört att skrifva och han har slutat sin tjänst, emedan arbetsuppgifterna tedde sig meningslösa och kollegornas kryperi för öfverordnade äcklade honom. Det återstår honom blott att ligga på soffan och dagdrömma.

Äfven om OBLOMOV är en karikatyr, skola vi icke frånkänna honom en viss klarsynthet: vi tycka själfva, att det ofta är nästan lika tillfredsställande att dagdrömma om något, som att verkligen göra det; när man tänkt sig något, har man

---

³³Dobroljubov, sidorna 10–11.

³⁴Dobroljubov, sida 11.

³⁵Samastädes.

³⁶Dobroljubov, sida 13.

³⁷Dobroljubov, sida 14.

³⁸Samastädes.

³⁹Samastädes.

⁴⁰Samastädes.

ofta redan haft de bästa upplevelserna af det, man tänkt sig, och det blir ej så mycket roligare, om man omsätter dagdrömmen i handling; tvärtom kan det hända, att utförandet erbjuder besvärligheter, man kan tänka bort i fantasiens värld.

Men DOBROLJUBOV pekar på OBLOMOVs leda såsom en lika viktig grund för hans överksamhet som hans lättja, och äfven här jämför han med ONEGIN och PETJORIN; lifvet i Ryssland erbjöd helt enkelt icke särskilt mycket, som det kunde vara meningsfullt för en klok man att gripa sig an (om han skulle hålla sig till det tillåtna).⁴¹

DOBROLJUBOV har ock en del att säga om oblomovarnes förhållande till kvinnor (såsom OBLOMOVs till OLGA), om Andrej STOLZ och annat, som vi icke skola gå in på här. Den väsentligaste, omsorgsfullast skildrade och intressantaste gestalten i romanen *Oblomov* är nämligen titelfiguren själf. Visserligen kan man tycka, att han är han en nidbild, men han är ingen illasinnad nidteckning, och åtminstone mycket mer än en karikatyr.

GONTJAROV har i *Oblomov* icke skapat en figur, som vi är benägna att håna eller afsky, ty i Ilja OBLOMOV känna vi igen så mycket af oss själfva. Vi snarare afundas OBLOMOV, att han har möjlighet att utlefva sin lättja och sträfvan efter lugn och ro. Dertill har GONTJAROV ej blott ingående och öfvertygande skildrat huru OBLOMOV är, utan äfven minst lika öfverbevisande klargjort hvad, som gjort honom till den, han är.

Man skulle kunna förakta och t.o.m. hata människan OBLOMOV för det, att han är en odåga, som hela sitt liv låtit andra träla för sig och lefvat af deras möda och svett; man skulle kunna håna och ringakta OBLOMOV, för att han ständigt låter sig utnyttja och draga vid näsan; vi göra emellertid ingendera. Vi göra icke det, ty GONTJAROVs *Oblomov* åskådliggör, hur litet en enstaka människa ensam kan påverka sitt eget öde, sitt eget lefnadslopp (i synnerhet i sådana fall, när alla valmöjligheter, lifvet erbjuder, äro dåliga).

OBLOMOV har visserligen en egen vilja, men den är icke fri, ty den har formats af såväl hans köttsliga arf som af hans upplevelser i lifvet. OBLOMOVs vilja kan heller icke i någon vidare omfattning påverka hans lefnadslopp, emedan denna vilja blott är en af de många omständigheter, som påverka hans lif. OBLOMOV är ett offer för omständigheternas samspel, och det är ej så mycket hans egna göranden och låtanden som afgöra, huruledes hans lif skall gestalta sig, utan det är fastmer rena tillfälligheter, som bestämma, huruvida hans lif emellanåt skall råka röra sig i samma riktning som hans vilja (om han har någon). Hans lif har blifvit sådant, som det är, derföre, att lifvet har gestaltat sig på det viset.

Genom klarläggandet af bakgrunden till OBLOMOVs lojhet, så att man såsom läsare ej vill klandra den enskilda människan OBLOMOV, ställer *Oblomov* faktiskt den ryska samhällsordningen vid skampålen, oafsett om GONTJAROV har afsett

---

⁴¹Dobroljubov, sida 18.

det eller ej. Slutsatsen man drar af *Oblomov* (vid en läsning med samhällelig synvinkel) är den, att lifegenskapen gjort icke blott de lifegne utan äfven deras herrar till trälar, och att lifegenskapen bör undanröjas, icke blott i de lifegnes utan äfven i deras herrars och hela Rysslands intresse.

DOBROLJUBOV uppmärksammar den oblomovska kultur, som utbildats, och betonar, att han ej så mycket talar om människan OBLOMOV som om oblomoveriet.⁴² Detta oblomoveri yttrar sig, enligt DOBROLJUBOV, i en benägenhet hos i ord framstegsifrande människor att kritisera missförhållanden, man vet sig ej behöfva göra något åt, och att vilja afnjuta välljudet i sina egna djärfva fraser i trygg förvisning derom, att ej behöfva omsätta dem i handling.⁴³ De tala om höga sträfvanden och medvetenhet om moralisk plikt, men egentligen sträfva de blott efter lugn och ro i den oblomovska morgonrocken,⁴⁴ tadlar dem DOBROLJUBOV.

Genom läsning af GONTJAROVs roman *Oblomov* och jämförelse af våra egna intryck med DOBROLJUBOVs såsom de framkomma i hans uppsats *Hvad är oblomoveri* ha vi således sett, att *Oblomov* är rik på djupet såväl som på ytan. Denna roman är utomordentligt god underhållning genom såväl sitt skämtlynne som genom sina fylliga, rika beskrifningar och skildringar af gestalter, föremål och skådeplatser. Vidare äro vi förskonade från det slag af långrandiga tal, somliga författare låta sina gestalter hålla; GONTJAROVs replikskiften äro synnerligen måttfulla och välafvägda. Der finnes intet tråkigt, tomt eller likgiltigt i GONTJAROVs *Oblomov*, oaktadt det man skulle kunna tro, att en så pass lång roman med så litet handling skulle vara bräddfull med påfrestande tomgångsskrifverier. Men ett enkelt återgifvande af en romans handlingsstomme säger oss sällan någonting om dess godhet.

Oblomov har dertill såväl ett djup ifråga om människokänedom och personbeskrifning som ett politiskt djup med afseende på dåtida ryska samhällsförhållanden och ett kulturellt djup med afseende på insikt i det ryska oblomoveriet (om vi få tro DOBROLJUBOV). Den uppfyller dermed, såvitt vi kunna se, med godt mått realismens kraf på såväl samhällstillvändhet som trogen återgifning af verkligheten och gör detta på ett för läsaren utomordentligt smakligt sätt. Samtidigt föreskrifver GONTJAROV genom sin framställning, såsom DOBROLJUBOV påpekar (se ovan), inte någon särskild läsart, utan han lämnar det läsaren fritt att på läsares sedvanliga vis läsa boken på eget sätt, så att den kanske slutligen för honom blir till något annat, än författaren på sin tid tänkt sig.

---

⁴²Dobroljubov, sida 26.

⁴³Dobroljubov, sidorna 35–36.

⁴⁴Dobroljubov, sida 35.

3

Den socialistiska realismen.

3.1 Bakgrund.

I sin uppsats *Om partiorganisationen och partilitteraturen* hade LENIN skrivit år 1905, att litteraturen

„inte kan vara en enskild angelägenhet, oberoende av proletariats gemensamma sak“¹

och

„Litteraturen måste bli en del av proletariats gemensamma sak, ett „drivhjul“ i ett enda stort socialdemokratiskt maskineri, som sättes i rörelse av hela arbetarklassens hela politiskt medvetna förtrupp.“²

Den fortsatta utläggningen i LENINS uppsats begränsar denna inriktning till att gälla enbart partilitteraturen³ och utesluter ej förekomsten af icke-partilitteratur i samhället i öfrigt; emellertid är artikeln tillkommen vid en tid, då bolsjevikerna hade lång väg till makten, och den motsäger icke, att litteraturen under den proletära diktaturen borde vara ett redskap för enhetlig påverkan med syftet att i alla människor inympa kommunistisk medvetenhet. Det vore tvärtom i linje med LENINS tankar i boken *Staten och revolutionen* om socialismen såsom öfvergångssamhälle på väg till det kommunistiska, klasslösa samhället, för hvilket en af förutsättningarna är allas medvetenhet om det gemensamma bästa.⁴

---

¹Lenin: *Om partiorganisationen och partilitteraturen*, sida 10.

²Sammanfattades.

³Lenin: *Om partiorganisationen och partilitteraturen*, sida 11.

⁴Lenin: *Staten och revolutionen*, kapitel V:2, V:3 och V:4; i Lenin: *Valda verk i två band*, band 2, sidorna 289–308.

Inbördes- och interventionskrig, oordning i folkhushållningen, fraktionsväsende inom partiet och ett allmänt besvärligt läge för Sovjetunionen under 1920-talet⁵ gjorde, att det dröjde, innan bolsjevikpartiet förmådde taga ett fast grepp om kulturpolitiken. 1920-talets sovjetryska kulturliv var mycket brokigt;⁶ t.ex. på filmens gebit framställdes några slitstarka verk, hvilka ännu göra intryck, som med godt mått öfverglänsa det mesta i nutida biografrepertoar.

På skönlitteraturens fält tumlade olika organiserade riktningar om, hvaraf några utgjorde öfvervintrande borgerliga strömningar, hvilkas företrädare närde förhoppningar derom, att bolsjevikernas tid vid makten skulle bli kortvarig; några tolkade revolutionen såsom en allmän förnyelse, en konstnärlig omstörtning minst lika mycket som politisk,⁷ och bortsågo kanhända ifrån bolsjevikernas ideologiska bakgrund och derur följande hållning till litteraturen. Kulturorganisationen Proletkult eftersträfvade t.ex. utvecklandet af en rent proletär kultur och ville ställa sig själf i spetsen för densamma utan inblandning af parti och regering,⁸ hvilket ju stod i motsättning till kommunistiska partiets ideologiska herravälde och hvilket LENIN mycket riktigt bekämpade.⁹

Först sedan läget i den inre partikampen stadgats mot 1920-talets slut,¹⁰ samt första femårsplanen med industrialisering och jordbrukets kollektivisering löpt af stapeln, fann bolsjevikpartiet tiden mogen att grundligt taga itu med litteraturen.¹¹ Detta kom till uttryck genom CK-resolutionen af den 23 april 1932,¹² hvilken bland annat förordnade om likvidering af proletärförfattarnes sammanslutning och skapande af ett enda förbund för alla författare, hvilka stödde sovjetmakten. Två år senare höll Sovjetunionens författareförbund sin första kongress och antog den socialistiska realismen såsom riksligare för skönlitterärt skapande.¹³

Hvad är då *socialistisk realism*, hädanefter för bekvämlighets skull af oss kallad *soc-realism*?

„Socialistisk realism — det vete djefvulen, hvad det är“

lär stalinpristagaren och generalsekreteraren i Sovjetunionens författareförbund Alexander FADEJEV en gång ha yttrat till Michail SJOLOCHOV.¹⁴ Hvad

⁵E.H. Carr: *Ryska revolutionen från Lenin till Stalin* samt *SUKP(b):s historia*, kapitel 8, 9, 10, sidorna 283–376.

⁶Nilsson: *Sovjetrysk litteratur 1917–1947*, sidorna 15–122.

⁷Nilsson: *Sovjetrysk litteratur 1917–1947*, sidorna 10–11.

⁸Nilsson: *Sovjetrysk litteratur 1917–1947* sida 18.

⁹Lenin: *Om proletär kultur*; i Lenin: *Valda verk i tre band*, band 3, sidorna 403–404.

¹⁰Carr: *Ryska revolutionen från Lenin till Stalin*, kapitel 12, sidorna 129–136; samt *SUKP(b):s historia*, kapitel 10, sidorna 352–376.

¹¹Nilsson: *Sovjetrysk litteratur 1917–1947*, sidorna 128–131.

¹²Nilsson: *Sovjetrysk litteratur 1917–1947*, sidorna 199–201.

¹³Nilsson: *Sovjetrysk litteratur 1917–1947*, sida 131.

¹⁴H. Reinoß: *Michail Alexandrowitsch Scholochow*; sida 699 i M. Scholochow: *Der stille Don*.

djefvulen vet om detta, skola vi ej söka utröna, men Lars-Erik BLOMQVIST återgifver riktlinjerna från Sovjetunionens författareförbunds första kongress 1934 såsom begreppsafgränsning för *socialistisk realism: typiskhet* (det korrekta återgifvandet af typiska karaktärer under typiska omständigheter), *idémässighet*, *partimässighet*, *klassmedvetenhet* och *folklighet*.¹⁵

K. CLARK har ur ett antal soc-realistiska romaner sökt utvaska och baklängsbygga en sorts stamintrig (*master-plot*) med drag af gamla helgonlegender, hvilken enligt CLARK skulle ligga till grund för alla soc-realistiska verk.¹⁶ Så godt som hvarje sovjetisk roman vore enligt CLARK en berättelse om den ifrån början mer eller mindre omedvetne hjältens utveckling ifrån lägre till högre medvetenhet under en läromästares öfverinseende.

I sitt tal på Sovjetunionens författareförbunds allunionskonferens år 1934 yttrade partisekreteraren Andrej ZJDANOV¹⁷ bland annat, att litteraturen skulle stå med bägge fötter på fast materialistisk grund, samtidigt som den revolutionära romantiken måste ingå som en integrerande del; han framhöll den sovjetiska litteraturens tendensiösa och klassbundna karaktär; ty det gällde, enligt ZJDANOV, att ideologiskt omforma och uppfostra arbetarne i socialistisk anda; de sovjetiske författarne hade dervid många genrer, stilar, former och uttryckssätt att arbeta med: han betonade det kritiska tillegnandet af alla tiders litterära arf. Äfven MALENKOV nämnde i sitt tal på SUKP(b):s 19 kongress år 1952 kulturalstrens fostrande värde.¹⁸

Fostran synes vara ett nyckelord, hvilket på sätt och vis inrymmer äfven författarekongressens soc-realism-definition och icke utesluter CLARKS mall för hjältens bildningsväg eller ZJDANOVs ord om kritiskt tillegnande af alla tiders litterära arf. Det kritiska tillegnandet af alla tiders litterära arf gifver författarne en verktygslåda, som kan brukas till att förfärdiga alster af mångahanda slag, så att begreppet „socialistisk realism“ kan te sig just så oskarpt, som det här anförda och FADEJEV tillskrifna uttalandet antyder. De soc-realistiska verk, vi ha läst, gifva ock mycket riktigt ett brokigt intryck ifråga om stil och uttrycksmedel.

Denna inriktning på fostran härrör ur den i Sovjetunionen dåförtiden tongifvande marxist-leninistiska världsåskådningen, den dialektiska och historiska materialismen, som sammanfattades i en uppsats af STALIN år 1938.¹⁹ Den historiska materialismen innebär enligt STALIN bland annat, att samhällets historia icke är en samling tillfälligheter, utan en lagbunden utveckling, hvari olika sam-

¹⁵Blomqvist: *Sovjetrysk litteratur från Blok till Solzjenitsyn*, sidorna 30–31.

¹⁶Clark: *The soviet novel — history as ritual*, sidorna 255–260.

¹⁷Nilsson: *Sovjetrysk litteratur 1917–1947*, sidorna 201–205.

¹⁸Malenkov: *SUKP(b):s centralkommittés verksamhetsberättelse vid 19:e partikongressen*; sida 87 i *Dokument från SUKP(b):s 19:e partikongress*.

¹⁹Stalin: *Om den dialektiska och historiska materialismen*; sidorna 132–167 i *SUKP(b):s historia*; sidorna 749–783 i *Leninismens problem*.

hällsformationer aflösa hvarandra,²⁰ så att ursamhället ersattes af slafsamhället, hvilket följdes af det feodala samhället, som aflöstes af det kapitalistiska, hvilket i sin tur (i Sovjetunionen) ersatts af det socialistiska samhället.²¹

Det socialistiska samhället utgör enligt LENIN²² och STALIN öfvergång emellan det kapitalistiska och det klasslösa, kommunistiska samhället; under socialismen (af LENIN äfven kallad kommunismens första fas) utöfvas makten under ledning af kommunistiska partiet (proletariatets organiserade och medvetna förtrupp) såsom proletariatets diktatur, en statsform, hvilken är ett redskap för afskaffande af utsugning, klasser, motsättningen mellan stad och land, mellan handens och hjärnans arbete m.m. samt slutligen syftar till såväl statens som kommunistiska partiets bortdöende, sedan alla människor blifvit medvetna kommunister.²³

Förutom att i grunden förändra människornas tänkande på längre sikt gällde det äfven för kommunisterna att mobilisera massorna för partiets linje i dagsfrågorna, i det socialistiska uppbygge, som skulle mura grunden under det tillkommande kommunistiska samhället. I 1932 års ofvan omnämnda CK-uttalande²⁴ berördes sålunda äfven

„de aktuella politiska uppgifterna“

och

„det socialistiska uppbyggnadsarbetet“.

Det ser ut, som om uppställandet af soc-realismens grundbegrepp *typiskhet*, *idémässighet*, *partimässighet*, *klassmedvetenhet* och *folklighet* egentligen bara utgjorde ett försök att sätta benämningar på något, som är väldigt svårt, att en gång för alla skarpt afgränsa i få ord af ett slag, som hafver utsikter att slå an i litterära kretsar: nämligen att författarne skulle ha en såväl politiskt som ideologiskt riktig inställning, s.k. bukkänsla för marxismen-leninismen om man så vill, samt förmedla riktiga hållningar och partiets vid hvarje tidpunkt gällande linje på ett sätt, som vann genklang hos de breda massor, partiet ville påverka. Författarne skulle, kort och godt, egna sig åt dels agitation för utbredande af partiets dagspolitik, dels propaganda för att bibringa läsarne kommunistisk medvetenhet.

Vi skola i det följande påvisa förekomst eller frånvaro af ett eller annat uttryck för ofvan uppräknade grundbegrepp, men ett enögt sökande i soc-realistiska texter efter grundbegreppen synes oss, liksom försök att infoga berättelserna i någon

²⁰SUKP(b):s historia, sida 144.

²¹SUKP(b):s historia, sida 157.

²²Lenin: *Staten och revolutionen*, kapitel V:2 och V:3; sidorna 289–299 i *Valda verk i 2 band*, band 2, första delen.

²³Sammanfattades.

²⁴Nilsson: *Sovjetrysk litteratur 1917–1947*, sida 200.

efterhandskonstruerad mall, ofruktbart; ty det, som gör soc-realismen till socialistisk realism, är ju, att den syftar till att uppfostra massorna till kommunister, och att den teoretiska bakgrunden till soc-realismen egentligen icke begränsar den till enbart de uttryck, den tog sig i Sovjetunionen. Öfver hufvud är soc-realism i en vidsträcktare bemärkelse möjlig äfven i icke-socialistiska stater utan statsbärande kommunistiskt parti; detta skall dock ej dryftas här.

3.2 Aleksandr Serafimovitj och *Järnströmmen*.

Aleksandr SERAFIMOVITJ (1863-1949) var verksam såsom författare redan före revolutionen, men skref merendels korta berättelser;²⁵ utaf hans tvenne romaner är *Järnströmmen* den bekantaste och har utgifvits på vårt modersmål flera gånger. Den utkom på ursprungsspråket redan år 1924²⁶ och är således icke från början skriven med utgångspunkt ifrån första författarkongressens riktlinjer för soc-realismen men har framhållits såsom en af förebilderna.²⁷

Om än det icke var SERAFIMOVITJ möjligt att år 1924 följa linjen ifrån 1934 års kongress, tillåta vi oss antaga, att han likväl har besjälats af delvis samma anda, som blev litteraturpolitisk linje år 1934, efter det hans verk derefter kunnat uppställas såsom föredöme. Emellertid märkas brister i öfverensstämmelsen mellan den svenska öfversättningen ifrån 1949 och den ryska utgåva från 1976, vi läst, hvilka tyda på, att tillägg ha gjorts; emellanåt saknas hela stycken i den svenska texten,²⁸ hvilken troligen utgår ifrån en annan rysk text såsom förlaga. Huruvida SERAFIMOVITJ själf har skrivit tillägg, är oss ej bekant.

Järnströmmen är indelad i fyrtio kapitel af skiftande längd; vid en flyktig blick få vi dertill intet intryck deraf, att författaren vinnlagt sig särdeles derom, att utforma de enskilda kapitlen så, att hvarje kapitelslut väcker nyfikenhet på fortsättningen. Liksom fallet är med *Oblomov* ser det således ut, som om romanen är afsedd att offentliggöras i ett stycke och ej såsom följetong, äfven om det senare i verkligheten skulle ha skett.

Skådeplatsen utgöres af Kuban-området vid Svarta hafvet, och handlingen utspelar sig under inbördeskriget; kosackerna ha rest sig emot sovjetmakten, de rödas hufvudstyrkor ha redan dragit sig tillbaka, så att ett lämmeltåg af soldater, matrosor och flyende fattigbönder begifver sig åstad ifrån hembygden i hopp derom, att kunna upphinna och ansluta sig till den röda hufvudstyrkan. Romanen börjar med ett friluftsmöte och slutar med ett annat. På det inledande mötet väljes den

²⁵Nilsson: *förordet*, sida 8 i Serafimovitj: *Järnströmmen*.

²⁶Samastädes.

²⁷Clark, sida 4.

²⁸Exempelvis tredje stycket i kapitel 2 (СКОЛЬКО ГЛАЗ ХВАТАЕТ . . .) på sida 446 i *Избранные произведения*.

i Världskriget till officer beforderade kulspruteskytten KOZJUCH såsom anförare öfver den till synes oregerliga hopen.

Återstoden af boken fram till det avslutande mötet utgör en kedja af umbäranden, faror, förskräckliga tilldragelser och en del lustiga episoder. Den genomlöpande tråden är, hur denne Kozjuch efter hand med järnvilja och hårdhänta medel omsmider de hoprafsade skarorna till en „järnström“; han påbjuder, att hvar och en, soldat eller befäl, som trotsar en befallning, skall skjutas, och han förmår befälhafvarne att underteckna en förbindelse om detta buds åtlydande.

I växande medvetenhet derom, att sammanhållning och tukt är deras enda räddning, underordna sig massorna efter hand ledaren KOZJUCH och förmår nedkämpa allt motstånd på sin väg. Ryktet går före dem om en fruktansvärd, välbeväpnad trashankshär, som krossar allt och alla, vare det tyskar, georgier, kosacker, mensjeviker eller bolsjeviker, så att t.o.m. den röda hären påskyndar sitt återtåg och rifver broarne efter sig.

Slutligen förenas dock „järnströmmen“ med hufvudstyrkan, och på det avslutande mötet i kapitel 40 få de på mötet i kapitel 1 inledda utvecklingsförloppen sin högtidliga avslutning. Individualistiska småägare ha inordnat sig i kollektivet och närmat sig ett proletärt tänkande; de till en början oregerliga och utsväfvande matroser, som motarbetat KOZJUCH så, att de till och med sökt bringa honom om lifvet, ha insett sina fel, för hvilka de göra offentlig själfkritik.

Kozjuch håller ett hyllningstal till sovjetmakten och hissas af hänförda åhörare. Det betonas, att försakelser, umbäranden och vedermödor icke ha varit förgäves, ty de ha varit offer till förmån för sovjetmakten. Denna ståtliga slutscen avslutas dermed, att de stämmingsfullt rykande lägereldarne efter hand slockna och lämna plats för „blå natt“.

Att människorna i *Järnströmmen* merendels tala folkmål utgör ett uttryck för folklighet, hvilket dock gått förloradt vid öfversättningen, och som gör replikerna i den ryska texten en smula svårsmälta för läsare med klena kunskaper i ryska; äfven i Ryssland tadelades SERAFIMOVITJ för att på detta vis ha gjort boken svårbegriplig.²⁹ Ändå bidrager folkmålet troligen till den folkliga stämningen för läsare, som ha ett eget förhållande till denna munart. Flertalet såväl namngifna som icke namngifna gestalter äro enkelt folk ur de arbetande massorna, såsom bönder, arbetare och soldater; anföraren KOZJUCH har t.ex. bakgrund såsom herde och bodbiträde; det är genom bedrifter på slagfältet och trots mothåll ifrån krigsskolans förnäma officerskår, han lyckats bli officer, men han har trots befordran icke öfvergifvit sin proletära klass-ståndpunkt.

Likväl beklagar SERAFIMOVITJ i sin uppsats *Из истории «Железного потока»* (Ur „*Järnströmmens*“ historia) från 1931, att han icke tydligare åskådliggjort sambandet emellan ledningen för *Järnströmmens* soldat- och bondemassor å

²⁹Serafimovitj: *Из истории «Железного потока»*; sida 621 i *Избранные произведения*.

ena sidan och det revolutionära proletariatet å den andra;³⁰ KOZJUCHS förhållande till bolsjevikpartiet belägger ingen framträdande plats i berättelsen.

En annan af de namngifna gestalterna ur folkdjupet är gumman GORPINA, bondhustrun, som till en början bekymrar sig mest om de ägodelar, hon måst qvarlämna vid flykten, hvilket står som exempel på hennes självviskt ekorraktiga småägartänkande; men hon når omsider insikt om, att sovjetmakten betyder mer äfven för henne än en qvarlämnad samovar.

Tycker man om att finna individuella hjältar i skönlitteraturen, kan man måhända kalla KOZJUCH och gumman GORPINA för hjältarne i *Järnströmmen*. Dock torde riktigare vara att betrakta hela den massa, som förvandlas till en „järnström“, såsom romanens hjälte; ty om än KOZJUCH är den oftast vid namn nämnda enskilda människa, och gumman GORPINA är den enskilda gestalt, som tydligast genomgår en personlig utveckling, så är det dock hela massan och dess utveckling, som boken handlar om. Tvärtemot att betona enskilda hjältar betonar *Järnströmmen* i stället den enskildes underordning det gemensamma. Om än KOZJUCH, GORPINA och några andra gestalter uppdyka i texten då och då, bli de nämligen aldrig föremål för någon ingående personteckning.

Häri skiljer sig *Järnströmmen* ifrån andra af oss lästa soc-realistiska romaner, hvori hjältarne äro individer; man jämföre t.ex. med FADEJEVS kring hufvudpersonerna kretsande *Förintelsen*, GLADKOVs *Cement* eller OSTROVSKIJS *Hur stålet härdades*. Nils-Åke NILSSONS jämförelse i *Järnströmmens* förord med EISENSTEINS och PUDOVKINS filmer³¹ är derföre blott delvis träffande, ty SERAFIMOVITJ afstår i *Järnströmmen* ifrån att framhäfva individuella hjältar, och deri liknar hans berättande snarare EISENSTEINS i filmerna *Strejken* och *Pansarkrysaren Potiomkin*, medan PUDOVKIN i filmerna *En mor* och *Sankt Petersburgs sista dagar* tvärtemot bygger handlingen kring individuella hjältar.

Personerna i *Järnströmmen* skildras aldrig ingående, samtal återgifvas sällan i sin helhet, beskrifningen af omgifningarne utminuterar i blixtkorta glimtar. Dessa sammanfogade brottstycken af spridda repliker, solglitter i hafvet, en dallrande hjärna på gatan, skottväxling, barngråt, svordomar och tjusiga vykort af det storslagna landskapet gifva verkligen ett mycket filmiskt intryck, filmiskt i ordets bästa bemärkelse.

Än påminner det om EISENSTEINS oroliga montage, än om en upptagning ifrån en kamera, som åker på räls in i och ut ur den ena scenen efter den andra i långa tagningar utan klipp (såsom när tyskarne komma till byn i GERASIMOVs film *Молодая гвардия* efter FADEJEVS roman *Det unga gardet*), än om vissa af sextioalets italienska vildavästernfilmers säfliga dröjande i storslagen CINE-MA SCOPE vid grufligt våld i torra, solstekta landskap under blåa, nästan molnfria

³⁰Serafimovitj: *Из истории «Железного потока»*; sida 628 i *Избранные произведения*.

³¹Nilsson: *förordet*, sida 9 i Serafimovitj: *Järnströmmen*.

himlar... *Järnströmmen* filmatiserades för öfrigt år 1933 i regi af SABINSKIJ och JAKOVLEV,³² men vi ha tyvärr ej beretts tillfälle att se filmen, hvarföre vi icke kunna afgöra, huruvida filmen är lika kinematografiskt högvärdig som romanförlagan.

Ja, SERAFIMOVITJ återkommer ideligen till sina taflor af landskapet. I sin uppsats *Из истории «Железного потока»* angifver han sin lust att skildra dessa trakter, dem han en gång före revolutionen färdats igenom på motorcykel, såsom en af driffjädrarne för att skriva *Järnströmmen*,³³ hvilken också blifvit ovanligt fyllig i miljöskildringen. FADEJEV intresserar sig i *Förintelsen* mer för människorna än för enskildheter i deras omgifningar, och *Hur stålet härdades* af Nikolaj OSTROVSKIJ är så mager ifråga om beskrifningar, att berättelsen emellanåt liknar en uppräknig af tilldragelser, något som äfven mer eller mindre väl träffar in på EHRENBURGS likväl mycket underhållande svit *Paris fall — Stormen — Den nionde vågen*.

Det, som gör *Järnströmmen* så skön, är kanske just denna skrämmande blandning af tjusiga semestervyer med bilder af trasiga människor på flykt, död, törst, hunger, trötthet, fruktan och antydning om ett aflägsset mål, som är högre, viktigare och öfverordnat det att blott rädda sitt eget skinn eller sin egen samovar, så att människornas undergång, hvilka förgås undervägs (ty några måste gå under, det står klart ifrån början), icke utgör ett meningslöst offer. Detta är ett stycke af en litteratur, som är egnad att sporra läsaren till osjälfviska insatser för det gemensamma bästa, hvilka han egentligen icke tror sig vara mäktig.

Skrämmande och fångslande är det äfven derföre, att sådana upplevelser, som skildras i *Järnströmmen*, icke enbart höra hemma i ett enstaka fjärran land i ett aflägsset förflutet. Bindningen till tid och plats förefaller oss i grunden tämligen lös såväl i denna som i andra soc-realistiska romaner; det skymtar något nästan allmängiltigt och tidlöst i botten. Slika öden kunna mycket väl beskåras äfven oss i vårt land i det tillkommande, och man kan rent af mena, att *Järnströmmen* afbildar en tänkbar framtid lika väl som en episod ur det förgångna, om man bortser ifrån de enskildheter på berättelsens yta, hvilka knyta den till Kubanområdet under inbördeskriget i Ryssland.

---

³²Kindlers neues Literaturlexikon, band 15, sida 223.

³³Serafimovitj: *Из истории «Железного потока»*; sida 599 i *Избранные произведения*.

4

Sammanställning.

Vi ha sett, att adertonhundralets realism och den socialistiska realismen ha samhällstillvändheten gemensam. Der finnas emellertid godt om skillnader dem emellan, hvaraf en är hvilken läsekrets, man inriktade sig på. Enligt uppgift ansågos blott 33 af hundra¹ invånare i Ryssland före första världskriget läskunniga, medan läskunnigheten år 1930 stigit till 62,6%² och 1933 till 90%.³

Ännu på 1930-talet pågick arbete för att lära vuxna läsa och skriva (om än detta möjligen mer kan ha gällt andra folk i Sovjetunionen än ryssar); amerikanaren John SCOTT, hvilken arbetade såsom svetsare i Magnitogorsk på trettioalet, berättar i sin bok *Vad gör Ryssland bortom Ural*, att man höll läsundervisning i „röda hörnet“ i den barack, hvarest han bodde.⁴ Emellertid förefaller läsundervisningen der ha meddelats främst kirgiser, och den betraktades såsom läskunnig, hvilken kunde läsa en mening på något som helst språk.

Var läskunnighetsbegreppet sådant, är det svårt att afgöra hvad, som utvecklingen ifrån 33% läskunniga före kriget till 62,6% år 1930 egentligen innebar. Dertill omfattade Ryssland och Sovjetunionen vid de jämförda tidpunkter såväl olika landområden som olika befolkningar. Detta oaktadt taga vi oss dock friheten antaga, att läskunnigheten var väsentligt mer utbredd på 1930-talet än t.ex. på 1850-talet. Det innebär i så fall, att redan begränsningen i antalet läskunniga gaf adertonhundralets författare en helt annan läsekrets än 1930-talets. Icke blott var den mindre på adertonhundralet, den torde ha utgjorts af vana läsare, hvilka redan i barndomen tillegnat sig läsandets konst.

---

¹Stalin: *Centralkommitténs politiska verksamhetsberättelse på SUKP(b):s sextonde kongress 1930*, sida 82.

²Sammanstades.

³*Verksamhetsberättelse på 17 partikongressen (26 januari 1934) om Sovjetunionens kommunistiska partis (bolsjevikerna) centralkommittés arbete*; i Stalin: *Leninismens problem*, sida 644.

⁴Scott, sida 48.

GONTJAROV och hans samtida hade således ingen anledning att anpassa sin stil, sitt ämnesval m.m. till ovana läsare. Det hade deremot 1930-talets författare. Medan t.ex. GONTJAROV kunde fylla sina romaner med ett innehåll, som föll vana läsare ur bildade samhällsskikt i smaken (eller helt enkelt motsvarade hans egen smak), eftersom folkets massor i alla fall ej kunde läsa och han icke hade till uppgift att bibringa dem något som helst, kunde Nikolaj OSTROVSKIJ, Gennadij FISCH, Aleksandr FADEJEV m.fl. icke tillåta sig något liknande, ty soc-realismen var i grunden massinriktad, såsom vi ha sett i afsnittet om dess bakgrund, och de soc-realistiska författarne voro människosjälarnes ingenjörer med uppdraget att bibringa massorna kommunistisk medvetenhet. Man märker denna massinriktning ifråga om det förmodligen afsiktligt enkla språket särskilt i trettio-talslitteraturen, såväl i en öfversättning såsom OSTROVSKIJS *Hur stålet härdades* som i hans ofullbordade *Рожденные бурей* (*Rozjdjonnyje burjej* 1936, »Födda av stormen») liksom i *Падение Кимас-озера* (*Padenije Kimas-ozera* 1932, sv. öfvers. 1935, 1974: *Kiimasjärvis erövring*), *Третий поезд* (*Tretij pojezd'* 1934, »*Det tredje tåget*») och *Мы вернемся, Suomi!* (*My vernjomsa, Suomi!* 1934, på svenska på Världsväfven 1999: *Vi kommer tillbaka...*) af Gennadij FISCH.

Äfven soc-realismens ämnesval antyder, att man sökte locka sådana människor, som nuförtiden antagligen hellre skulle se på TV än läsa böcker; flera af romanerna och berättelserna utspela sig under krig, inbördeskrig, uppror eller liknande tillstånd och kunna utan vidare läsas såsom spännande och underhållande äfventyrsskildringar i stil med indianböcker. Dyligt förekom förstås ock på adertonhundratalet, t.ex. GOGOLs *Taras Bulba*, men litteraturhistoriska öfversikter pläga ej öfverflöda af namnen på spännings- och underhållningsromaner, utom då de senare skrifvits af för öfrigt kända författare.

Man kan säga, att soc-realismen genom sitt behof att falla massorna i smaken, för att verksamt kunna påverka dem, afskaffade gränsen emellan konstlitteratur och underhållningslitteratur och införde en emellanåt till det yttre pojkbokslänkande litteratur med ett samtidigt mycket allvarligt menadt innehåll. I kraft af sin officiella roll i samhället fick en sådan litteratur ändtligen en gång äfven göra sitt intåg i de litteraturhistoriska öfversiktsverken, något man alldeles icke skall rynka på näsan åt.

DOBROLJUBOV höll, såsom vi sågo i afsnittet om *Oblomov*, GONTJAROV för att vara en författare, som icke påprackade läsaren sina hållningar och meningar; likväl hade DOBROLJUBOV ej svårt att se det samhällstillvända och politiska i *Oblomov*, kanske t.o.m. mer än författaren menat. Men äfven om de af såväl den samtida litteraturkritiken som eftervärlden erkända författarne i adertonhundratalets Ryssland visserligen på sin tid ansågos ha viktiga samhälleliga uppgifter att lösa, äfven om de rent faktiskt uppträdde såsom människosjälarnes ingenjörer och äfven om de helt säkert hade hållningar och åsikter, de ville förmedla och tillika gjorde detta, innebar det likväl icke, i motsats till hvad fallet var med de

soc-realistiska författarne, att de hade ett uttaladt uppdrag att på ett tydligt sätt, som icke kunde missuppfattas, förmedla en genomarbetad ideologi.

Deri ligger en annan af skillnaderna mellan adertonhundralets realism och soc-realismen.

Hvad tydligheten beträffar, var det för öfrigt under adertonhundralet nödvändigt, för att öfver hufvud komma ut i trycket, att icke vara alltför tydlig, medan tydligheten och otvetydigheten voro nödvändiga för soc-realisterna (visserligen stod icke hela den ryska författarkåren på NIKOLAJ den förstes tid i motsatsställning till kejsarmakten, men de många af dem, som gått till litteraturhistorien, gjorde det).

Vi ha icke brytt oss om att skarpt afgränsa de behandlade litteraturernas utsträckning i tiden, ty ingendera hvarken uppstod eller utdog plötsligen. Såsom vi sågo i afsnittet om adertonhundralets realismens uppkomst grodde den ur 1820-talets romantiska prosa, utvecklades öfver GOGOLS *naturliga skola* under trycket af den samhälleliga verkligheten till den realistiska romanlitteratur, som uppblommade på 1840- och 1850-talen. Äro då männe GOGOLS berättelser fantastiska eller realistiska eller bäggedera? Soc-realismen utropades till måttstock först på 1930-talet, men verk, som räknas till soc-realismen och framhållas såsom några af de stora förebilderna, skrefvos långt tidigare — GORKIJS *En mor* redan 1906.

Frågan derom, när det sista adertonhundralets realistiska och det första soc-realistiska verket författades och utgafs, är i alla fall omöjlig att besvara, och hvarför skulle man bry sig derom, att försöka? Innan begreppet *socialistisk realism* myntats, hörde de första soc-realistiska verken ännu ej till den socialistiska realismen. Det är ock svårt att afgöra när, soc-realismen egentligen ändades. Upphörde den med det s.k. tövädret på 1950-talet? Man har visserligen fortsatt under de derpå följande årtionden att utgifva 1920–1940-talens soc-realistiska verk; man har flere gånger på nytt filmatiserat några af dem (t.ex. *En mor* för tredje gången 1955);⁵ och man har så sent som på 1980-talet visat GERASIMOV'S *Det unga gardet* i sovjetisk television (vi ha haft tillfälle att se densamma med egna ögon, då en sovjetisk kanal matades ut äfven i svenska kabelnät vid den tiden). Detta innebär likväl icke med nödvändighet, att soc-realismen skulle ha varit lefvande på 1960–1980-talen såsom den var på 1930–1940-talen; vi läsa ju än i dag GOGOLS och TOLSTOJS verk, utan att det fördenskull innebär, att adertonhundralets litteraturen är lefvande nu.

Frågan derom, när soc-realismen upphörde att vara lefvande, måste själfallet besvaras olika, beroende på huru begreppet afgränsas. Vi kunna t.ex. afgränsa begreppet så, att vi med soc-realismen mena en litteratur, som utgör ett af redskapen för ett statsbärande kommunistiskt parti att fostra massorna till kommunistisk

---

⁵*En mor* har filmatiserats minst tre gånger (enligt *Kindlers neues Literaturlexikon*): 1919 af Razumnyj, 1926 af Pudovkin och 1955 af Donskoj.

medvetenhet under det historiska skede, som kallas det socialistiska och afser leda till det kommunistiska, klasslösa samhället. Denna definition bortsållar litteraturer i icke-socialistiska länder, som skulle kunna vara soc-realistiska (hvad som dock är möjligt), så att vi begränsa oss till den sovjetiska soc-realism, vi f.n. diskutera här.

Vidare medför ändamålet att fostra massorna till kommunistisk medvetenhet, att kommunistiska partiet ej rimligen kan tåla förekomsten af litteraturer eller andra kulturyttringar, som täfla med soc-realismen om att påverka massorna, eftersom ju detta skulle äfventyra massornas kommunistiska fostran; soc-realismen är således om ej den enda så åtminstone den förhärskande litteraturen i det socialistiska samhället.

En förutsättning för verkligt effektiv påverkan torde vara, att människorna mötas af samma hållningar och verklighetsuppfattning i bok efter bok, i film efter film o.s.v., så att pusselbit lägges till pusselbit och de forma sig i hvarje människas hufvud till en helgjuten uppfattning om lifvet och verkligheten. Den åsikt, somliga gaf luft åt under det s.k. tövädret på 1950-talet, att partiet ej borde afgöra, hvad författarne skulle skriva, utan att de skulle få bestämma detta själfva, står derföre i motstrid till den socialistiska realismen, eftersom denna åsikt ifrågasätter partiets ledande roll på litteraturens område och litteraturens roll såsom redskap för kommunistisk fostran. Detta var det f.ö. äfven på sin tid, såsom vi sågo i afsnittet om soc-realismen, som var bakgrunden till Proletkults upplösning.

Vi mena derföre, att i den mån, som sovjetlitteraturen i allmänhet har upphört att vara ett redskap för kommunistisk fostran (antingen derföre, att partiet förslappats, eller derföre, att det ändrat politiken, så att man velat ha en litteratur med annat innehåll) har den socialistiska realismen efter hand upphört att vara lefvande i Sovjetunionen och fortlefvat endast i enstaka verk.

Socialistisk realism i enstaka verk är icke liktydigt med en soc-realistisk litteraturers herravälde och den sovjetiska soc-realismen förutsätter utifrån afgränsningen af sina egna uppgifter just herravälde. Ty, såsom vi kunna se i *Järnströmmen*, fullgjordes icke soc-realismens uppfostrande påverkan genom ett enstaka verk (ett enstaka verk likt detta kunde deremot bidra till att bekräfta en hos läsaren redan befintlig syn på lifvet och världen) utan genom det samlade trycket på massorna af hela litteraturen, och icke ens främst igenom litteraturen utan fastmer genom andra media såsom radion, tidningspressen och kanske allra främst filmen.

Medan adertonhundratalets realistiska litteratur och litteraturkritik genom sitt samhällskritiska innehåll i allmänhet stod i motsättning till den rådande ordningen och makten i det kejsrerliga Ryssland, och dess företrädare aldrig behöfde uppträda enhetligt under en samlad ledning, utan tvärtom en del liberala författare äfven stodo i motsättning till de socialistiska kritikerna TJERNYSJEVSKIJ och DOBRO-LJUBOV, erhöi den socialistiska realismen en klufven roll: den stod i kommunis-

tiska partiets och den socialistiska statens tjänst, samtidigt som den stod i motsättning till den i öfriga världen rådande ordningen och makten.

Det antagande, som framfördes i centralkommittéens verksamhetsberättelse på SUKP(b):s adertonde kongress 1939, att det ej längre funnes några antagonistiska klasser i sovjetsamhället, att utsugarklasserna vore likviderade samt att arbetarne, bönderna och de intellektuella lefde i vänskapligt samarbete utan konflikter,⁶ innebar dertill, att alla socialismens fiender ansågos vara endera utländska i sig själfva eller också inhemska agenter för främmande makter. I EHRENBURGS efterkrigsroman *Den nionde vågen* äro fienderna uteslutande utlänningar, medan lifvet i Sovjetunionen skildras så rosenrödt idylliskt, att man undrar, om han icke redan 1952 har menat detta ironiskt (det skildras hur man bl.a. med hjälp af DDT försöker få nyplanterade ekar att växa upp så onaturligt hastigt, att de skola öfverträffa planmålet,⁷). Denna inbillade konfliktfrihet har dock förmodligen icke medfört några olägenheter för den sovjetiska litteraturen under 1940-talets krig, då det ju verkligen fanns en fiende att ställa vid skampålen.

MALENKOV beklagar för öfrigt i sitt tal på den nittonde partikongressen år 1952, att det

„saknas i vår sovjetiska skönlitteratur och dramatik liksom i vår filmkonst en sådan konstart som satiren. Det vore fel att tro att vår sovjetverklighet inte ger något stoff för satir. Vi behöver egna, sovjetiska Gogol och Stjedrin, som med satirens eld skulle bränna ut allt det negativa, ruttna och döda som finns i livet, allt som hämmar framåtskridandet.“⁸

Vidare anser han, att

„Vår sovjetlitteratur och konst bör djärvt påvisa de motsättningar och konflikter som förekommer i livet“.⁹

Att detta tages upp på sådant vis och får så mycket utrymme i CK:s verksamhetsberättelse på partikongressen, antyder, att den sovjetiska litteraturens läge vid detta tillfälle blifvit riktigt besvärligt. Det måste ha varit en svår uppgift, att skapa klasskampslitteratur i ett samhälle utan antagonistiska klassmotsättningar. MALENKOV ansåg till och med, att många verk vore medelmåttiga, banala och slarfvigt ihopknåpade, och att sovjetsamhället återgafves slött och tråkigt.

⁶Stalin: *Centralkommittéens verksamhetsberättelse på SUKP(b):s adertonde kongress 1939*; i Stalin: *Leninismens problem*, sida 818.

⁷Ehrenburg: *Den nionde vågen* andra delen, sidorna 257–258 m.fl.

⁸Malenkov, sida 88.

⁹Sammastädes.

Emellertid var han icke ute efter att aflifva soc-realismen, utan betonade kulturens fostrande roll och återgifvandet af det typiska såsom den hufvudsfär, hvori partiståndpunkten kom till uttryck i den realistiska konsten. Likväl kunna vi tänka oss, att de missförhållanden, han angrep, kanske voro uttryck därför, att soc-realismen p.g.a. antagandet ifrån partikongressen år 1939 om afsaknaden af samhälleliga konflikter inom Sovjetunionen t.o.m. före det s.k. tövädret allaredan beyndt utdö.

Af vår framställning hittills kan läsaren kanske få för sig att uppställa något slags motsättning mellan å ena sidan den sovjetiska soc-realismen såsom en styrd läromedelslitteratur, hvilken behandlar vuxna läsare såsom vore de barn, och å andra sidan den ryska adertonhundredtalsrealismen såsom en fri och uppstudsigt, kritisk litteratur för vuxna, tänkande människor. Någon sådan motsättning vilja i hvart fall icke vi uppställa. Soc-realismen är icke mindre allvarlig än adertonhundredtalsrealismens litteratur, och utifrån förutsättningen, att Sovjetunionen under en tid gällde för att vara det internationella proletariats fosterland, var soc-realismen ur världssynvinkel minst lika kritisk och uppstudsigt som adertonhundredtalsrealism.

När man läser vissa litteraturhistoriska öfversikter, såsom till dömes Marc SLONIMS (se litteraturlistan), kan man vidare få intrycket, att soc-realismen är en sorts kiosklitteratur, och t.ex. *Järnströmmen* en mycket tråkig bok. En slik inställning är mycket inskränkt. Det kan icke vara fel af en författare att skriva så, att de, han vill påverka med sina tankar, verkligen gärna läsa och taga till sig det, han skrifer. Vi kunna anföra en rad ur en lärobok i stilistik om begreppet *effektiv stil*:

„Bra stil är effektiv stil. I texter, som syftar till att informera, förklara, övertala och underhålla, är stilen bra, om mottagaren minns, förstår, övertygas eller blir road.“¹⁰

Man kan tillämpa ett liknande synsätt på skönlitteratur. I grunden kan man betrakta litteraturen ur två synvinklar: med afseende på det konstnärliga utförandet och med afseende på det förmedlade tankeinnehållet. Huruvida det är fråga om konstlitteratur (sådan, som omnämnes i litteraturhistoriska öfversikter) eller populärlitteratur, är ovidkommande, ty det konstnärliga är i grunden blott den egenkap hos litteraturen, som gör den smaklig, så att dess budskap slår an hos läsaren. Om författaren (eller i förekommande fall hans uppdragsgifvare) har några andra afsikter med skrifvandet än att genomföra stilövningar, bör det konstnärliga utförandet anpassas till den tilltänkta målgruppens smak. Det är dock svårt att tänka sig en litteratur, som icke är afsedd att påverka läsaren, beveka honom att göra vissa hållningar och åsikter till sina. Ej ens sådan kiosklitteratur, man kan tro har

---

¹⁰Teleman/Wieselgren, sida 29.

till enda syfte att berika utgifvarne och roa läsarne, underlåter att förmedla tankar till läsarne; och hvarför skulle man tro, att det icke ligger någon afsikt bak denna tankeförmedling?

Öfver hufvud är det vår uppfattning, att i grunden alla de alster, som räknas till litteratur, kultur, underhållning o.s.v. — romaner, spelfilmer, televisionsserier — icke blott händelsevis påverka mottagarne, utan äfven äro framställda med denna afsikt. Numera spelas nog denna roll främst af televisionen, och det är kanske icke alldeles oriktigt att i detta afseende jämföra en roman såsom OSTROVSKIJS *Hur stålet härdades* med våra dagars amerikanska televisionsserier om ungdomar på badstränder, i skolmiljöer och liknande; sådana serier gifva ett omedelbart intryck af att vara underhållning i uppfostrande syfte, om än oklart hvilket.

En säregenhet med soc-realismen i detta afseende var således icke, att den gick ut på att styra läsarne, utsätta läsarne för afsiktlig påverkan, utan att man öppet erkände detta och ej försökte dölja det.

Består det någon förbindelse mellan adertonhundratalets realism och nittonhundratalets soc-realism, gäller den i så fall mer en förbindelse mellan adertonhundratalets litteraturkritikers nyttobetonade, samhällsinriktade litteratursyn och soc-realismens teori än mellan de bägge tidsåldrars litterära alstring. De bägge slagen af litteratur skapades af författare med olika stånd- och klasstillhörighet i olika slags samhällen och i olika syften (hvaraf adertonhundratalets ej ens var ett enhetligt) och med olika läsekretsar till målgrupper. Man förvånas därför ej deröfver, att de äro olika.

5

Litteraturförteckning.

Då i trycket angifven förlagsort ej är tryckort, står här förlagsort/tryckort. Märk väl, att litteraturförteckningen i HTML-filen på Internätet innehåller länkar till andra dokument. Sådana länkar finnas *icke* här. Se i stället

- <http://www.geocities.com/generaldepoten/realuphtml.html>

5.1 Skönlitteratur.

- S. AKSAKOV: *En familjekrönika*. Stockholm 1948.
- I. EHRENBURG: *Paris' fall*. Stockholm 1944.
- I. EHRENBURG: *Stormen — Förhärjaren*. Stockholm 1948.
- I. EHRENBURG: *Stormen — Befriaren*. Stockholm 1949.
- I. EHRENBURG: *Den nionde vågen*. Göteborg 1954.
- I. EHRENBURG: *Vårbrytning*. Stockholm 1955.
- A. FADEJEV: *Förintelse*. Stockholm 1971
- G. FISCH: *Kiimasjärvis erövring*. Göteborg 1974.
- G. FISCH: *Erobringa av Kiimasjärvi*. Oslo 1978.
- G. FISCH: *Падение Кимас-озера* i Г. Фиш: *Избранные произведения в двух томах. Том 1*. Moskva/Tula 1976.
- G. FISCH: *Третий поезд* i Г. Фиш: *Избранные произведения в двух томах. Том 1*. Moskva/Tula 1976.

- G. FISCH: *Мы вернемся, Суоми* i Г. Фиш: *Избранные произведения в двух томах. Том 1.* Moskva/Tula 1976.
- F. GLADKOV: *Cement.* Stockholm 1927.
- F. GLADKOV: *Cement.* Köpenhamn/Viborg (Danmark) 1978.
- F. GLADKOV: *Цемент/Клятва.* Leningrad 1976.
- N. GOGOL: *Petersburgsnoveller.* Stockholm 1948.
- N. GOGOL: *Taras Bulba.* Stockholm 1926.
- N. GOGOL: *Тарас Бульба* i Н. ГОГОЛЬ: *Повести.* Moskva/Alma-Ata 1977.
- I. GONTJAROV: *Oblomov.* Med efterskrift af E.N. TIGERSTEDT. Stockholm 1958.
- I. GONTJAROV: *Oblomov.* Med efterord af Lars Erik BLOMQVIST. Stockholm-Moskva/tryckt i Sovjetunionen 1980.
- M. GORKIJ: *En mor.* Stockholm 1907.
- M. GORKI: *Der Spitzel.* Berlin/Leipzig 1956.
- A. HERZEN: *Vem bär skulden?* Stockholm/Värnamo 1989.
- V. KATAJEV: *Ett vitt och ensamt segel.* Stockholm 1962.
- M. LERMONTOV: *Vår tids hjälte.* Höganäs/tryckt i Ungern 1979.
- J. LONDON: *Love of life.* 1905. Finnes på Världsväfven.
- J. LONDON: *Kärlek till livet.* Stockholm 1918.
- N. OSTROVSKIJ: *Hur stålet härdades.* Stockholm 1947.
- N. OSTROVSKIJ: *Рожденные бурей.* Minsk 1977.
- A. PUSJKIN: *Eugen Onegin.* Öfversättning af A. JENSEN. Stockholm 1918.
- A. PUSJKIN: *Eugen Onegin.* Öfversättning af Kj. JOHANSSON. Borrby/Kristianstad 1999.
- M. SALTYKOV: *Oskyldiga berättelser.* Stockholm 1949.
- A. SERAFIMOVITJ: *Järnströmmen.* Stockholm 1949

- A. SERAFIMOVITJ: *Железный поток*. i A. Серафимович: *Избранные произведения*. Moskva 1976.
- U. SINCLAIR: *Vildmarken*. Stockholm 1950.
- M. SJOLOCHOV: *Ett människoöde*; i *Berömda ryska berättare från Tjechov till Sjolochov i urval av Nils Åke NILSSON*. Stockholm 1958.
- N. TJERNYSJEVSKIJ: *Что делать? Из рассказов о новых людях*. Leningrad 1975.
- N. TJERNYSJEVSKIJ: *Vad bör göras?* Stockholm/Värnamo 1983.
- L. TOLSTOJ: *Anna Karenina*. München/Himberg 1989.
- L. TOLSTOJ: *Krieg und Frieden*. Frankfurt am Main/Baden-Baden 1982
- I. TURGENJEF: *Adelsfolk*. Stockholm 1886.
- I. TURGENJEV: *Ett adelsbo*. Helsingfors 1927.
- I. TURGENJEV: *Дворянское гнездо/Накануне*. Moskva 1993.
- I. TURGENJEV: *Elena*. Stockholm/Helsingfors 1922.
- I. TURGENJEV: *Fäder och söner*. Malmö 1928.
- I. TURGENJEF: *Rudin*. Stockholm 1883.
- I. TURGENJEV: *Рудин*. Moskva 1965.

5.2 Öfrigt läsestoff.

- L.-E. BLOMQVIST: *Efterord* i GONTJAROV: *Oblomov*. Stockholm-Moskva /tryckt i Sovjetunionen 1980.
- L.-E. BLOMQVIST: *Sovjetrysk litteratur från Blok till Solzjenitsyn*. Lund 1971.
- E. CARR: *Ryska revolutionen från Lenin till Stalin*. Stockholm 1981.
- N. CHRISTIANSEN: *Socialismens historie fra kapitalismens gennembrud til 1. verdenskrig*. Köpenhamn 1979.
- K. CLARK: *The Soviet Novel. History as Ritual*. Chicago 1985.

- N. DOBROLJUBOV: *Что такое обломовщина?* i Добролюбов: *Литературная критика*. Moskva 1979.
- J. EDFELT: *Rysk realism*. Stockholm 1938.
- S. EISENSTEIN: *Yo, Ich selbst*. Frankfurt am Main/Leck 1988.
- F. ENGELS: *Socialismens utveckling från utopi till vetenskap*. Stockholm/Leipzig 1972.
- H. GREINER-MAI, G. STEINER: *Fremdsprachige Schriftsteller* (i serien *Meyers Taschenlexikon*). Leipzig 1972.
- A. HERZEN: *Memoirer*. Stockholm 1902.
- A. JENSEN: *Från barbari till revolution. Ryska kulturbilder från Rjurik till Alexander den 3:e*. Stockholm 1918.
- A. JENSEN: Förord och inledning till PUSJKINS *Eugen Onegin*. Stockholm 1918.
- A. JENSEN: *Rysk kulturhistoria*. Stockholm 1908.
- KINDLERS NEUES LITERATURLEXIKON. Band 3, 4, 5, 6, 9, 12, 15. München/Ulm 1989–91.
- V. LENIN: *Om partiorganisationen och partilitteraturen*. Stockholm 1977.
- V. LENIN: *Valda verk i två band*. Moskva 1956.
- V. LENIN: *Valda verk i tre band*. Moskva 1974.
- G. MALENKOV: *Sovjetunionens Kommunistiska Partis (boljevikerna) centralkommittés verksamhetsberättelse vid 19:e kongressen (1952)*; i *Dokument från SUKP(b):s 19:e kongress*. Stockholm 1974.
- L. MARTENS: *Another view of Stalin*. Internätet 1995.
- K. MARX, F. ENGELS: *Manifest der Kommunistischen Partei*. Originaltreue Reproduktion der Erstausgabe. Berlin/Leipzig 1975.
- M. NAG: *Sovjetlitteraturen 1917–1965*. Stockholm/Halmstad 1967.
- NORDISK FAMILJEBOK, andra upplagan. Stockholm 1902–1927.
- N.Å. NILSSON: *Sovjetrysk litteratur 1917–1947*. Stockholm 1948.

- G. PLECHANOW: *Н.С. Эсхернштейн. Eine literarhistorische Studie.* Stuttgart 1894.
- H. REINOSS: *Michail Alexandrowitsch Scholochow*; i M. SCHOLOCHOW: *Der stille Don.* Tysk bokklubbsutgåva genom Bertelsmann Lesering. Tryckort/tryckår ej angifna.
- J. SCOTT: *Vad gör Ryssland bortom Ural? Hemligheten med det ryska försvarets kraft.* Stockholm 1943.
- A. SERAFIMOVITJ: *Из истории «Железного потока».* i A. Серафимович: *Избранные произведения.* Moskva 1976.
- M. SLONIM: *Soviet Russian Literature.* New York 1967.
- J. STALIN: *Leninismens problem.* Stockholm 1941.
- J. STALIN: *Centralkommitténs politiska verksamhetsberättelse på SUKP(b):s sextonde kongress den 27 juni 1930.* Moskva 1954.
- AD. STENDER-PETERSEN: *Den russiske literaturs historie.* Köpenhamn 1970.
- SUKP(b):s CK: *Sovjetunionens Kommunistiska Partis (bolsjevikerna) historia.* Stockholm 1939.
- U. TELEMAN, A.-M. WIESELGREN: *ABC i stilistik.* Lund/Kungälv 1974.
- E.N. TIGERSTEDT: *Efterskrift i GONTJAROV: Oblomov.* Stockholm 1958.